

Kafdağı’nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya*

Demet Şefika Acar*

Özet

Avrupa Birliği’nin genişleme dalgalarıyla birlikte hedeflerini yeniden gözden geçirdiğini ve siyasal bir oluşuma doğru uluslararası sistem içerisinde küresel bir aktör olarak var olduğunu görmekteyiz. AB, genişleyen sınırlarının güvenliğini korumak ve birliğin geleceğe yönelik beklentilerini karşılayabilmek için çeşitli politikalar ortaya koymuştur. Bu politikalar içerisinde SSCB sonrası yeniden şekillenen Kafkasya’da yer almıştır. Özellikle enerji arzını karşılayabilecek bir potansiyelin varlığına dikkat çekilen bölgede hem istikrarın sağlanması hem de uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Makalede, AB’nin Kafkasya’ya yönelik uygulamaya koyduğu politikalara yer verilmiş ve bu politikalar doğrultusunda hem bölge devletlerinin hem de bölgesel güçlerin AB’ye yönelik tutumları incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, Kafkasya, Yeni Komşuluk, Petrol, Doğalgaz.

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) çözülmesinin ardından büyük değişimler yaşayan Güney Kafkasya¹, doğal zenginlikleri ve özellikle de Hazar Havzası’nın bilinmeyen rezervleri ile dünyanın dikkatini üzerine çeken bir bölge olmuştur. Güney Kafkasya, Tarihi ve kültürel bağları canlı tutmaya çalışan Rusya Federasyonu (RF), Türkiye ve İran gibi bölgesel aktörlerin yanında, süper güç olma niteliğini korumaya çalışan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından da incelenmeye alınmıştır. Bölgesel aktörler ve ABD’nin dışında Avrupa kıtası da Kuzey Atlantik İttifakı (NATO), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi (AK) ve özellikle de Avrupa Birliği (AB) gibi oluşumlarla bölgeyi yakın takibe almıştır. Avrupa kıtasının bu coğrafyaya yönelik ekonomik ve politik yaklaşımını değerlendirebilmek için hem coğrafi olarak genişlemeye hem de siyasi olarak derinleşmeye devam eden AB’nin Kafkasya’ya yaklaşımını incelemek gerekmektedir.

□ Siyasal İlimler Türk Derneği’nin III. Lisansüstü Konferansı’nda sunulan Tebliğin genişletilmiş halidir.

□□ Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Güney Kafkasya olarak adlandırılan bölge, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan’ı içermektedir. Çalışma içerisinde Kafkasya olarak adlandırılacaktır.

11 Eylül saldırıları sonrasında bölgesel işbirliği ve güvenlik kavramlarının daha çok vurgulandığı Avrupa’da, istikrarsızlığa neden olan unsurların ortadan kaldırılabilmesi ve ihtilafların sona erdirilebilmesi için problemin kontrol altına alınması, daha fazla soruna neden olmadan bir çözüm yolunun bulunmasının zorunluluğuna dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla AB’nin geniş bir coğrafyaya yayılması, jeopolitik uzantılarını Balkanlara, Kafkaslara doğru genişletmesi ve buralarda yaşanan istikrarsızlığın çözümünde etkili olmak istemesi AB’ni bu çözümsüz coğrafyalara yöneltmiştir.

Avrupa’nın istikrarının ve geleceğinin, kendisini çevreleyen bölgelerin güvenliğinin sağlanmasıyla yakından ilintili olduğunun bilincinde olan AB, bölgesel işbirliğini desteklemek ve kolaylaştırmak için “Atlantik’ten Urallara Ortak Avrupa Evi” ekseninde Balkanlar ve Kafkasya’yı da içine alarak AB nüfuzunun genişlemesi için çalışmalarını başlatmıştır.²

AB’nin politikalarını yeniden yapılandırmasına ve de adaylık kriterlerine ek olarak sınırötesi güvenliğin sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunmasına temel teşkil eden 11 Eylül olayları sonrasında, yeniden sorgulanan “güvenlik” algılayışı olmuştur. Bu algılayış çerçevesinde komşu bölgelerdeki ekonomik, sosyal ve siyasi problemlere yönelen AB genişleme dalgalarıyla birlikte nüfuz ve denetimini doğudaki yeni sınırlarının uzantılarına taşımak istemektedir. AB’nin yeni sınırlarının uzantılarında yer alan Kafkas ülkelerinde -Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan- ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel olan çatışmalara/sorunlara kalıcı çözümler bulabilmek ve bu hassas bölgeleri demokrasi ve ekonomik açıdan yeniden yapılandırmak arzusundadır.³

Genişleme dalgaları ile yeni coğrafi sınırlara dayanan AB, güvenlik kaygılarının yanında ekonomik bütünleşmesinin ana argümanını oluşturan enerji politikalarını da gözden geçirmiştir. Bu bağlamda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile başlayan süreçte AB’nin enerjiye olan ihtiyacının giderek artması ve %50 oranında olan dışa bağımlılığın 2030 yılında % 68’e çıkabileceği varsayımları üzerinde durulması AB’yi yeni arayışlar içerisine itmiştir. AB’nin, 1995 yılında Beyaz Kitap’ta yer alan “Avrupa Birliği İçin Bir Enerji Politikası” başlığı altında enerji arzının güvenliği, çevrenin korunması ve genel rekabet gücü hedeflerinin yanında zengin doğal kaynaklara sahip Kafkas ülkelere yönelik -teknik ve mali yardımlarla- girişimi dikkat çekicidir.

Bu çerçeveden yola çıkılarak makalede, öncelikle AB’nin tarihsel süreç içerisindeki yeri, amaç ve hedefleri kısaca gözden geçirildikten sonra, AB’nin Kafkas ülkelerine yönelik politikaları ve bu politikalarda ABD’nin rolü, tarihi ve kültürel bağlarıyla bölgede aktif bir politika izlemeye çalışan Türkiye ve RF’nin tutumu incelenmeye çalışılacaktır.

---

² Oral Sander, “Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye’nin Dış Politika Hedefleri”, **Türk Dış Politikası’nın Analizi**, der. Faruk Sönmezoglu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 420.

³ Ali Resul Usul, “Avrupa Birliği’nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden”, **Küresel Politikada Orta Asya**, der. Mustafa Aydın, Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s. 195.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL SERÜVENİ

Avrupa'da bir *birlik* oluşturma girişimlerinin düşünsel temelleri Eski Yunan ve Roma uygarlıklarına kadar uzanmaktadır. Yunan mitolojisinde yer alan Avrupa (Europe), güzelliği dillere destan Fenike Kralı Phoiniks'in kızıdır. Zeus tarafından Girit'e kaçırılan Europe'nin öyküsü birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuş Girit kültüründe bir simge haline gelmiştir. Europa, Fenike uygarlığında sınırları bugünde belirli olmayan bir coğrafyayı işaret eden *güneşin battığı ülke* ya da *batı ülkesi* olarak yer almıştır.⁴

Eski Yunan site uygarlıkları incelendiğinde yürütölen siyasal sistemin-barbarlardan ayrı bir uygarlık oluşturulması ve barbar toplumlarla mücadele edilmesi düşünçesi- Avrupa entegrasyon hareketlerine kaynaklık ettiği ortaya çıkmıştır. Roma uygarlığı M.S. 476'ya kadar varlığını sürdürmüş ve bu süre içerisinde de uluslararası sistemin temel aktörü olmuştur. Roma uygarlığı Avrupa entegrasyonuna oluşturduğu hukuk ile katkıda bulunmuştur. Özellikle *Avrupa vatandaşlığı* kavramı Roma vatandaşlığına dayanmakta ve bugünkü Avrupa Birliği'nin hedefleriyle benzerlik taşımaktadır.

Roma İmparatorluğunun bölünmesiyle Doğu Roma Avrupa'nın dışında tutulması Ortaçağ Avrupa'sını harekete geçirmiş ve Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu ile uygarlık Papa'lık ekseninde manevi olarak diriltilmeye çalışılmıştır. Haçlı seferlerinin düzenlenmesiyle ortak tehdit ve ortak hedefler oluşturularak İslam dünyasına karşı bir Hıristiyan birliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Ortaçağın sona erdiği ve Rönesans ve Reform hareketlerinin tüm Avrupa'da yankılandığı 15. yy'da entegrasyon hareketlerinin somut adımları atılmıştır. Avrupa'nın ekonomik ve siyasal yapısı değişime uğramıştır. 1618–1648 tarihlerinde yaşanan Otuz Yıl Savaşları sonrasında imzalanan Westfalya antlaşması ile egemen devletler sistemi kurulmuş ve ilk kez savaşanlar arasında bir barış konferansı düzenlenmiştir. Bu antlaşma örgütlenme yoluyla barış ortamının kurulabileceğini göstermiş ve Avrupa bütünleşmesine yönelik somut girişimleri başlatmıştır. Bu dönem düşünürlerinden Emeric Cruce tüm dünyayı kapsayacak bir ticaret serbestisinin oluşturulması gerektiğini ve tüm Avrupa'nın katıldığı ortak bir meclisin kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Uluslararası hukukçu Grotius da çalışmalarıyla Milletler Cemiyeti'nin taslağını hazırlamıştır. Avrupa entegrasyon hareketlerinde, 1814'te Claude Henri de Saint-Simon ve Augustin Thierry, Avrupa'nın ortak kurumlar yoluyla birleşip bir konfederasyon kurulması gerektiğini ifade etmişlerdir. 1815'te tamamlanan Viyana Kongresi ile Avrupa Ahengi'nin sağlanması ile güç dengesinin işbirliği uluslararası ortamı barışa hazırlamıştır. 1826'da Theodora Jouffroy'un Avrupa uluslarının tekleşmeye başladığını, Balzac'ın *Kayıp Düşler* eserinde Avrupa Federasyonunun çok yakın olduğunu, 1848'de Bürüksel, 1849'da Paris'te, 1850'de Frankfurt ve 1851'de Londra'da toplanan *Avrupa Birleşik Devletleri*

⁴ Beril Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s. 20.

Konferansının önemli isimlerinden Victor Hugo'nun Avrupa'nın tüm halklarının *Avrupa Kardeşliği* altında birleşeceğini ileri sürmesi ve İtalyan düşünür Guissepe Mazzini'nin 1849'da yayınladığı *Halkların Kutsal İttifakı* başlıklı çalışmasında birleşik Avrupa beklentisini ortaya koyması ve *Genç Avrupa* hareketini başlatması ve bu sürecin bir uzantısı olarak Avrupa ulusçuluğuna karşıt gelen Genç Avrupa Şartı 15 Nisan 1834'te Bern'de kabul edilmesi, entegrasyon hareketlerinin ne kadar hızlı bir döngü içerisinde olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi Avrupa'da Aydınlanma çağına da etkisi ile John Locke, Duc de Sully, William Pen, Jean Jack Rousseau, Immanuel Kant gibi düşünürlerin katkılarıyla temelde barışı hedef olan entegrasyonun çatısı oluşmaya başlamıştır.⁵

I. Dünya Savaşı sonrasında çeşitli örgütlerin kurulmasıyla başlayan süreç, II. Dünya Savaşı ile somut bir çerçeveye bürünmüş ve birliğin oluşturulmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır.⁶ Bu adımların atılmasında Avrupa'yı siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan çok büyük zararlara uğratan savaşlar önemli bir rol oynamıştır. Yaşanan iki büyük savaş sonrasında, ekonomik ve siyasi bir birlikle, benzeri sorunların tekrar yaşanmaması hedeflemiş ve daha gelişmiş bir ekonomik yapı ile ülkeler arasındaki ulusal çıkarların uzlaştırılarak Avrupa'da barışın devam ettirilmesinin yolları aranmıştır. Bu arayış sürecinin temelleri 1949 yılında Fransa/Strazburg'da kurulan Avrupa Konseyi ile atılmış, 9 Mayıs 1950'de Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına dayanan ve *Birleşik Avrupa'nın* temellerini atan Schuman Planı'nı yayınlanmasıyla devam etmiştir.⁷

Özellikle Fransa ve Almanya'nın katılımını hedef almakla birlikte tüm Avrupa ülkelerinin katılımına açık olan Schuman Planı, *kömür ve çelik* sektöründeki üretimleri tek bir çatı altında toplamayı amaçlamıştır. Plan Avrupa federasyonunun ilk somut temellerinin atılmasına zemin hazırlamıştır. Planda yer alan kömür ve çelik sektörünün denetiminin üst bir organa devredilmesi tasarısı 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te altı ülkenin (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) katılımıyla kabul edilmiş ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran antlaşma imzalanmıştır. AKÇT ile başlayan işbirliği süreci ekonomik alanda yoğunlaşarak 25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (EURATOM) kurulmasına zemin hazırlamıştır.⁸

AKÇT, AET ve EURATOM toplulukları 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren "Avrupa Topluluklarında Tek Konsey ve Tek Komisyon Kuran Antlaşma" (Füzyon Antlaşması) ile tek bir çatı altında birleştirilmiştir. Paris ve Roma Antlaşmalarıyla ile kurulan bu topluluklar *Avrupa Toplulukları* olarak ifadelendirilmişlerdir.⁹ Avrupa Topluluklarının yapısı 7 Şubat 1992'de

⁵ Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 31.

⁶ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği El Kitabı**, (Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003), s. 5.

⁷ Ridvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (İstanbul, Beta Yayıncılık, 2005), s. 4.

⁸ Karluk, **a.g.e.**, ss. 15–17.

⁹ Nurettin Bilici, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, (Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005), s. 38.

imzalanan ve 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Avrupa Toplulukları'nın *Avrupa Birliği*'ne (AB) giden süreci hızlandıran ve birliğin hukuki temellerinin atıldığı Maastricht Antlaşması ile Roma Antlaşmasını değiştiren, *Siyasi Birliğe ve Ekonomik Birliğe* ilişkin iki sözleşmenin Topluluğa üye Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından kabul edilmesiyle imzalanmıştır. Ekonomik ve Parasal Birlik, Avrupa Vatandaşlığı ve Ortak Güvenlik ve Dış Politika alanlarının kademeli olarak gerçekleştirileceği Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması), Birliğin genişlemesine zemin hazırlamasına rağmen AB ile bütünleşme sürecini olumsuz etkileyecek unsurların önlenmesi amacıyla getirilen koşullar -Topluluk Müktesebatının Benimsenmesi- süreci gittikçe güçleştirmektedir.¹⁰

Maastricht Antlaşması'nın genişlemenin siyasal anlamı ve yasal yöntemini belirleyen "O" maddesinde ifade edilen yeni üye katılımına ilişkin kuralları sadece AT'ye tam üyeliği düzenleyen 23. maddenin kaldırılmasının dışında AT'ye üye olmak için geçerli olan kurallarla aynıdır. Maastricht Zirvesi'nde Birliğin genişlemesinin ve bu genişlemenin birliğe etkilerinin incelenmesine yönelik bir rapor hazırlanması öngörülmüştür. Komisyon tarafından hazırlanan rapora 26–27 Haziran 1992 tarihinde Lizbon Zirvesi'nde yer verilmiştir. Raporda AB'ye tam üyelik için kesin bir açıklama getirilmemekle birlikte *Avrupalı devlet olmak* ilk şart olarak ifade edilmiştir.¹¹

21–22 Haziran 1993 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi sonrasında yayınlanan Sonuç Bildirgesi'nde tam üyelik için gerekli şartlar, Siyasi Kriterler, Ekonomik Kriterler ve Topluluk Müktesebatına Uyum kriterleri olarak üç ana başlık altında ifade edilmiştir. Bu kriterlere 1995 Madrid Zirvesi'nde idari kapasitenin önemini vurgulayan yeni bir kriter daha eklenmiştir.¹² Sonuç olarak AB' ne üyelik süreci gelişen AB'nin kurumsal yapısına paralel olarak değişiklikler göstermekte ve yeni aday ülkeler için bu süreç daha çetrefilli bir hal almaktadır.

Altılılar olarak anılan Avrupa Birliği'nin coğrafi olarak genişleme süreci resmi olarak 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımı ile başlamıştır. İlk genişleme olarak adlandırılan bu katılım öncesinde, 11 Mayıs 1967 yılında İngiltere'nin Konsey'e yaptığı başvuruyu takip eden İrlanda, Danimarka ve Norveç'in başvurularını da değerlendiren Komisyon, 13 Eylül 1967'de olumlu görüşünü Konsey'e bildirmiştir. Konsey, Komisyonun ilgili ülkelere yönelik görüşünü 22 Temmuz 1969'da yeniden güncellemesini talep etmiştir. Komisyon, 1 Ekim 1969'da görüşünü güncelleyerek Konsey'e bildirmiş ve ilgili ülkelerle 30 Haziran 1970 tarihinde Lüksemburg'da katılım

¹⁰ Karluk, **a.g.e.**, s. 85.

¹¹ **a.g.e.**, s. 100.

¹² Murat Kavalalı, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci", **Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı**, Ankara, 2005, s. 17, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf> (21.09.2006).

müzakerelerinin başlanılmasına karar verilmiştir. Böylece İngiltere, Danimarka ve İrlanda 1 Ocak 1973 tarihinde ilk genişlemeyi gerçekleştirmişlerdir.¹³

İkinci genişleme 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan'ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Yunanistan 8 Haziran 1959'da Roma Antlaşmasının 237. maddesi "üyelik" ve 238. maddesi "ortaklık" hükümlerinden faydalanarak AET'ye başvuran ilk üyeler arasında olmuştur.¹⁴ Yunanistan'ın başvurusu üzerine 9 Temmuz 1961 tarihinde Atina'da bir Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. Atina Antlaşması Yunanistan'ı tam üyeliğe hazırlayıcı nitelikte bir antlaşmadır. Yunanistan'ın askeri darbe ile askıya almak zorunda kaldığı AET ilişkileri, 1964–1974 yılları arasında Albaylar Cuntası iktidarının devrilmesiyle demokratikleşme süreci içerisine girmesiyle yeniden başlatılmıştır. 12 Haziran 1975 tarihinde tam üyelik başvurusunu yenileyen Yunanistan'a Komisyon, 29 Ocak 1976'da ekonomik gerekçelerle olumsuz görüş vermesine karşın siyasi gerekçelerin ağır basması sonucunda Konsey 9 Şubat 1976'da sonucu olumlu yönde değiştirmiştir. Demokratikleşme sürecinin devamının sağlanması adına AT'nin desteklemesi sonucu 27 Temmuz 1976'da başlayan görüşmelerle 28 Mayıs 1979'da Atina'da tam üyelik ile ilgili Katılım Antlaşması imzalanmıştır.¹⁵

İspanya ve Portekiz'in 1 Ocak 1986 tarihinde Topluluğa katılımları ile üçüncü genişleme de tamamlanmıştır. Yunanistan ile benzer kaderi yaşayan bu ülkelerde faşist diktatörlüklerin sona ermesi ve demokrasinin yerleşmesi için gerekli desteğin verilmesi ile topluluk üyeleri arasında yer almışlardır. 28 Temmuz 1977'de tam üyelik başvurusunda bulunan İspanya'ya, 28 Kasım 1978'de Komisyon olumlu görüşünün Konsey'e iletilmesi ile tam üyelik yolu açılmıştır. Konsey'in fiilen Kasım 1979'da başlattığı görüşmeler sonucunda 12 Haziran 1985'te Madrid'te Katılım Antlaşması imzalanmıştır. İspanya ile aynı tarihlerde başvuru yapan Portekiz de 19 Mayıs 1978'de Komisyonun olumlu görüşü doğrultusunda 17 Ekim 1978'de başlayan görüşmeler sonucunda 12 Haziran 1985'te Lizbon'da imzalanan Katılım Antlaşması ile üye ülkeler arasına katılmıştır.¹⁶

Dördüncü genişleme İki Kutuplu Dünyanın bir simgesi haline gelen Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılmasının ardından gerçekleştirilmiştir. 17 Temmuz 1989 tarihinde AT'ye katılmak için başvuruda bulunan Avusturya ile birlikte İsveç ve Finlandiya'nın da başvuruları birlikte ele alınarak 1 Şubat 1993'te tam üyelik müzakerelerine başlanmıştır. 1992 Edinburg Zirvesi'nde alınan bir kararla 1992 Maastricht Antlaşmasının onaylanma süreci tamamlanmadan müzakere sürecinin başlatılmasında Avrupa Parlamentosunun etkisi olmuştur. Parlamentoda 80 milletvekilinin olumsuz oyuna karşılık 374 milletvekilinin

---

¹³ Kavalalı, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁴ The Treaty of Rome, 25 March 1957, <http://www.bmdf.co.uk/rometreaty.pdf> (21.09.2006).

¹⁵ Karluk, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁶ **a.g.e.**, ss. 22-23.

olumlu oy kullanması ile 24–25 Haziran 1994'te Korfu Zirvesi'nde Katılım Antlaşmaları imzalanmıştır.¹⁷

Beşinci genişleme süreci Yunanistan'ın dönem başkanlığı sırasında 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da imzalanan "Katılım Sözleşmesi" ile gerçekleşmiştir. Birlik, beşinci genişlemede Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs ve Malta'nın katılımı ile 25 devletli bir yapıya bürünmüştür. AB, Bulgaristan'ın, Romanya'nın, Hırvatistan'ın ve Türkiye'nin de tam üyelik başvurularını değerlendirmeye almıştır. 22 Haziran 1995 tarihinde tam üyelik başvurusunda bulunan Romanya, 15 Şubat 2000 tarihinde müzakere sürecine başlamış ve 25 Nisan 2005 tarihinde de Birliğe Katılım Antlaşması'nı Lüksemburg'da imzalamıştır. Romanya'nın üyeliği 1 Ocak 2007 tarihinde reform sürecini tamamlamasının ardından gerçekleşmiştir. Bulgaristan da 14 Aralık 1995 tarihinde tam üyelik için başvuruda bulunmuş ve müzakere sürecini Romanya ile aynı tarihte başlatmıştır. Bulgaristan da istenilen reformların tamamlanması ile 1 Ocak 2007 tarihinde Birliğin üyeleri arasında yer almıştır. AB, 17 Aralık 2004'te Brüksel'de düzenlenen AB Zirvesinde Hırvatistan'la da 17 Mart 2005 tarihinde katılım müzakerelerinin başlatılmasına karar vermesine rağmen 16 Mart 2005 tarihinde toplanan Genel İşler Konseyi kararı ile müzakereleri tarih vermeksizin ertelemiştir. Hırvatistan'ın Ekim 2005'te müzakerelere başlamasının ardından, AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Olli Rehn ve Hırvatistan Dışişleri Bakanı Gordan Jandrokoviç'in görüşmesi sonrasında, ilerlemenin devam etmesi için yargı ve kamu idare reformu ve yolsuzlukla mücadele gibi konuların çözümlenmesinin teknik takvim açısından (2010 yılında AB'nin 28. üyesi olma hedefi) gerekli olduğu vurgulanmıştır.¹⁸

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yüzünü Batıya çevirmiş olan Türkiye de bu oluşum dışında kalmamak için 31 Temmuz 1959 tarihinden itibaren resmi ilişkileri başlatmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir *ortaklık anlaşması* imzalanmasını önermiş ve 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye-AB ortaklık ilişkisi başlamıştır. Ankara Anlaşması ile, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modeli öngörmüştür. Ankara Antlaşması dahilinde 1 Ocak 1973 tarihinde *Katma Protokol* yürürlüğe girmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği tamamlanmış ve Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi'nin son döneme geçilmiştir. Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile

¹⁷ a.g.e., s. 26.

¹⁸ Hırvatistan Hükümeti ile müzakereler, General Ante Gotovina'yı tutuklayarak Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne teslim etmediği ve ICTY (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia) ile tam işbirliği yapmadığı gerekçesiyle, tarih verilmeksizin ertelenmiştir. "AB Hırvatistan İle Müzakereleri Erteledi", <http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?ID=1337> (16.11.2006).

Türkiye-AB ilişkileri ayrı bir boyut kazanmıştır.¹⁹ AB ile olan ilişkilerinde birçok iniş çıkış yaşamış olan Türkiye, AB'nin üyelik kriterlerinden *siyasi kriterleri* yeterli ölçüde yerine getirdiği gerekçesiyle 3 Ekim 2005 tarihinde müzakere sürecine başlamış ancak üyeliğe kabul edileceğine ilişkin kesin bir tarih belirtilmemiştir.²⁰ Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci Müzakere Çerçeve Belgesine (negotiating framework) göre *müzakereler sonucu önceden kestirilemeyen "ucu-açık" (open-ended)* bir süreç olarak nitelendirilmektedir.²¹

AB'nin ekonomik bir birliktelikle yola çıktığı serüven, zirveler ve antlaşmalarla siyasi bir boyuta dönüşmüştür. Özellikle Maastricht antlaşması sonrasında Avrupa Toplulukları olarak anılan birliğin "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", "Ekonomik ve Parasal Birlik" ve "Adalet İşlerinde İşbirliği" ilkeleri çerçevesinde Avrupa Birliği'ne dönüşmesi günümüzde başka örneği olmayan ulus-üstü siyasi bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Burada makalemizin ana konusunu teşkil eden Kafkasya'ya yönelik politikalara geçmeden önce AB'nin Dış Politika algısı üzerinde durulacaktır.

AB VE DIŞ POLİTİKA

Avrupa Birliği, Eski Yunan ve Roma uygarlıklarının düşünsel zemininde ortaya çıkmış, Ortaçağ ve Rönesans'la şekillenmiş ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile bugünkü kurumsal yapısını somutlaştırmıştır. Bir başka benzeri olmayan bu oluşum Beril Dedeoğlu'nun da betimlediği gibi kökleri düşünsel olgularla beslenen bir *ağaca* benzetilmektedir.²² Avrupa entegrasyonunu güçlendiren kurumsal antlaşmalarla gelişimine devam eden *ağaç* amacına uygun olan politikalarla uluslararası sistemdeki yerini almıştır. AB, uluslararası sistemde 27 devlete ulaşan yapıyla giderek genişleyen sınırlarını ve ekonomik gücünü ortak bir dış politika ile yansıtmada sorunlar yaşamaktadır. AB'nin temsil sorunu Henry Kissinger'in "Avrupa'nın görüşünü sorayım, fakat telefon numarasını biliyor musunuz?" dediği rivayet edilen söylemiyle literatürdeki yerini somutlaştırmıştır.²³ Amerikan Dışişleri Bakanıyla somutlaşan, AB'nin çoğulcu yapısı karşısında, AB adına kiminle muhatap olunacağı sorunsalı Avrupa'yı düşündürmüştür. AB, özellikle 1993 Maastricht Anlaşması sonrasında gözden geçirdiği kurumsal yapısıyla bu soruna çözüm aramıştır. Çözüm arayışları içerisinde bugün gelinen noktaya baktığımızda, AB adına dış politikada konuşan karmaşık bir kurumsal yapı dikkatimizi çekmektedir. Ekim 2004 tarihinde Roma`da imzalanan AB anayasa taslağı²⁴,

¹⁹ Şaban Çalış, **Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri**, (Ankara, Nobel Basımevi, 2006), s. 181.

²⁰ Türkiye'nin Müzakere süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

<http://www.abgs.gov.tr/indextr.html> (03.06.2009).

²¹ <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/link-dossier/ab-turkiye-muzakere-sureci> (03.06.2009)

²² Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 19.

²³ Bahadır Kaleağası, "AB'nin Sesi Açılıyor",

<http://www.abhaber.com/bahadirkale/bahadirkale0083.asp>, (16.11.2006).

²⁴ AB Anayasa taslağı, yapılan referandumlar sonrasında Mayıs 2005 tarihinde Fransa, Haziran 2005 tarihinde de Hollanda halkları tarafından reddedilmiştir.

reform andlaşması olarakta adlandırılan Lizbon anlaşması ile yeniden gözden geçirilmiş ve Birliğin siyasi makamlar tarafından daha ciddi ve net bir şekilde temsil edilmesi hedeflenmiştir.²⁵ Bu bağlamda dış politikada tek sesliliği simgeleyen dönüşümlü başkanlık sisteminin yerine üye ülkelerin oy birliğiyle 2,5 yıllık süre için atayacakları AB Konseyi Başkanı ve AB Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile ortak bir dış politika oluşturma amacı, dış politikada alınacak kararlarda oy birliği şartının olmasına rağmen işlevsel bir nitelik kazanacaktır.²⁶

AB dış politikada temsil sorunu yaşasa da "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" adı altında ortaya koyduğu politikalarla dünya da olup bitene kaygısız kalmadığını göstermektedir. Ancak demokrasi, sosyal duyarlılık ve barışçı yaklaşımlarda ABD'nin önüne geçse de uluslararası sistem içerisinde ekonomik ve siyasi nüfuzuyla değerlendirildiğinde yeterli etkiyi sağlayamamakta, küresel bir güç olarak kendisinden beklenileni gerçekleştirememektedir. Bu beklentinin gerçekleşmemesinde AB'ye üye ülkelerin birbirinden farklı ulusal çıkarları, tarihsel ve coğrafi farklılıkları dünyanın diğer bölgeleriyle ekonomik, siyasal ve kültürel bağlantıları etkili olmaktadır. Özellikle Avrupa kurumlarının esnek yapısı, kavramsal karışıklık ve modern demokrasideki kriz de bu olumsuzlukları törpülemektedir.²⁷ AB'nin siyasi birlik hedeflerini açıkça ortaya koyan Maastricht Antlaşması çerçevesinde hem bu hedeflerin gerçekleşmesi hem de AB'nin dış politika algısı ve temsil sorununu aşabilmesi için *ulus-üstü Avrupalı kimliğin* yani *siyasal kimliğin* oluşturulması gerekmektedir.

AB'nin dış politikası, henüz siyasal bir kimliğin oluşturulamaması nedeniyle, büyük oranda üye ülkelerin ulusal çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir. Örneğin Akdeniz'e yönelik politikaların merkez üssü Fransa, İtalya ve İspanya iken Merkez ve Doğu Avrupa'ya yönelik politikalar da bu üssü Almanya devralmaktadır. Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarda da Almanya'nın belirleyici olduğu görülmektedir. Almanya'yı Avrasya seçeneğine iten en önemli faktör bölgenin doğal kaynaklarının gelecek vaat etmesidir.²⁸

AB'nin üretim kapasitesi ile Pazar ve doğal kaynak ihtiyacı arasındaki dengesizliğin giderek arttığının farkında olan Almanya, AB'nin hammadde kaynakları açısından zengin Kafkasya'ya yönelmesinde etkili olmuştur. Makalemizin ana konusunu teşkil eden AB'nin Kafkasya'ya yönelik politikaları ve bu politikaların hem AB hem de bölge üzerindeki etkileri incelenecektir.

²⁵ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, Avrupa Birliği Hukuku, Asil Yayınevi, Ankara, 2008.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Mekanizması: Üye Devletlerin Rolü Üzerine Değerlendirmeler", Dedeoğlu, **a.g.e.**, ss. 70-71.

²⁷ Usul, **a.g.e.**, s. 191.

²⁸ **a.g.e.**, s. 192.

AB VE KAFKASYA

AB'nin Kafkasya'da yaşanan etnik çatışmalara ve bölgenin zengin doğal kaynaklarına yönelik tutumu incelendiğinde özellikle alan çalışması yapan araştırmacılar (Heinz Kramer, Friedemann Müler, Roy Allison, Lena Johnson, Alexander Rahr gibi.) AB'nin Kafkasya ile ilgilendiğini ancak herhangi bir politikasının var olmadığını iddia etmektedirler.²⁹ Ancak bu iddiaların aksine SSCB'nin çözülüşünün ardından bölge, yeraltı zenginlikleri, sınırları genişleyen Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması ve ticaretin geliştirilmesi için yeni bir Pazar olarak algılanmış ve AB politikalarında yerini almıştır.

Kafkasya'nın Batıya yönelik olumlu yaklaşımı, RF'den kısmen ya da tamamen bağımsız politikalarla ayakta kalma isteği, Batılı ülkelerle ekonomik ve politik işbirliği sürecini hızlandırmıştır. Bu sürecin somut bir göstergesi olarak Avrupa Konseyi'ne tam üyelik girişiminde bulunan ülkelerin bölgede yaşanan istikrarsızlık nedeniyle bir süre bekletildikten sonra Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ne kabul edilmeleri gösterilmektedir.³⁰ Kafkasya için önemli olan bu girişim AB tarafından da demokrasinin ve ekonomik gelişmelerin bir göstergesi olarak görülmüş ve bölgeye yönelik somut politikalar geliştirilmiştir.

2004 Mayıs ayı içerisinde Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden üyelerin katılımıyla sınırlarının güvenliğini yeniden gözden geçiren AB, Kafkasya'da yaşanan etnik çatışmaların sona erdirilmesinde BM ve AGİT denetiminde yürütülen barış arayışlarına destek olmaktadır. Kafkasya'nın güvenliğinin sağlanmasında etkin bir role sahip olan uluslararası aktörlerin bölgeye yönelik politikalarını AB çıkarlarıyla uyumlaştırarak bu çabalara destek vermektedir. Batı yanlısı politikaların işlerlik kazanması ve bölgede demokratik kurumların kurulabilmesi için ekonomik ve politik gelişmelere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla AB bölgede bir yandan RF'nin hâkimiyetinin sınırlandırılması, kontrol altına alınması öte yandan da İran destekli İslam motifinin işlerlik kazanmasından çekindiği için ABD güdümlü bir dış politika izlemeyi uygun görmektedir.³¹

AB içerisinde yer alan devletlerin genel politikaları dikkate alındığında Kafkasya ile ilişkilerin sıcak tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Özellikle bölge ile iletişimin canlı tutulmasında bölgenin zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin varlığı ve bu enerji kaynaklarının Avrupa kıtasına güvenli bir

²⁹ Heinz Kramer ve Friedemann Müler, "Relations with Turkey and the Caspian Basin Countries", Robert D. Blackwill ve Michael Stürmer (der.), *Allies Divided. Transatlantic Policies for the Greater Middle East*, Cambridge, MIT Press, 1997, s. 192, Aktaran, Usul, **a.g.e.**, s. 193.

³⁰ Gürcistan 1 Şubat 1999'da Azerbaycan ve Ermenistan da 28 Haziran 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisine kabul edilmişlerdir. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, **Devlet Planlama Teşkilatı**, N0:2511, Ankara 2000, s.14.

³¹ Mustafa Aydın, "Geopolitics of Central Asia and The Caucasus; Continuity and Change Since The End of The Cold War", **The Turkish Yearbook of International Relations, Research Center for International Political and Economic Relations**, Ankara University Faculty of Political Science, Ankara, 2002, s. 183.

şekilde transfer edilmesinde kullanılacak olan en uygun güzergâhın belirlenmesi son derece etkili olmaktadır.

AB'nin enerji politikaları incelendiğinde doğal gaz ve petrol rezervlerinin genişleyen Avrupa için ne kadar da önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Aralık 1997'de Avrupa Komisyonu'nun Enerji Konseyi'ne hazırlattığı raporda doğal gaz ve petrol sektörü için yeni düzenlemelerin yer alması ve bu düzenlemelere Kasım 2000'de Enerji: Arzın Güvenliği adlı tasarıda yer verilen Avrupa için Akıllı Enerji (2003–2006) programının eklenmesiyle AB'nin bölgeye yönelik politikalarının şekillendiğini söyleyebiliriz.³²

AB'nin rekabet gücünün artmasını, enerji arzının güvenliğinin sağlanmasını ve çevrenin korunmasını temel alan enerji politikasının Kafkaslara uzandığını ve bu bölgeye Batılı uzmanlık bilgisi ve yatırım sermayesi transferlerinde öncelik verildiğini, 1991 yılında 38 ülke ve AB tarafından onaylanan Avrupa Enerji Şartı'nda da görmekteyiz.³³

AB'nin Kafkasya'ya yönelik politikalarını şekillendiren bir diğer unsur da bölgeyi ticaretin geliştirilebilmesi için yeni bir Pazar olarak görmesidir. AB'nin Avrupa mallarının satılacağı güvenli bir Pazar oluşturma isteği doğrultusunda, -Kafkas cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını elde etmelerine rağmen- eski Sovyet egemenliğinin hissedildiği kurumlarının yenilenmesi ve bölgenin kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin sağlanması için gerekli alt yapının sağlanması hedeflenmektedir.³⁴

AB'nin Kafkasya'ya yönelik izlediği politika ve hedefler; Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım (TACIS), Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli (INOGATE), Avrupa, Kafkasya, Asya Taşıma Koridoru (TRACECA) projeleri ve Daha Geniş Avrupa-Komşuluk (Wider Europe-New Neighbourhood) politikası ile daha somut bir anlam kazanmaktadır. AB'nin bölgedeki varlığının somut bir göstergesi olan bu projeleri daha yakından incelediğimizde Sovyet sonrası dikkatleri üzerine çeken bölgenin jeopolitik önemi daha anlaşılır olmaktadır.

Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım/ Technical Assistance to CIS (TACIS)

AB'nin bölgeye yönelik politikasının temel çıkış noktasını oluşturan ekonomik çıkarlar doğrultusunda bölgede etkisini hissettirebilme ve Avrupa'nın güvenliğinin sürekliliğini sağlayabilmeye çalışan AB, Kafkasya'nın dünya ekonomisiyle bütünleşmesini hedefleyen bir program geliştirmiştir. Kısa adı TACIS olan *Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım* programı adı altında Sovyet tipi sosyalizmden Batı tipi serbest pazar ekonomisine dayanan liberal

³² "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası", <http://www.ikv.org.tr/pdfs/5b42999e.pdf> (06.10.2005).

³³ "AB Enerji Politikası", **AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, (Ankara, 2000), s. 6.

³⁴ Usul, **a.g.e.**, s. 195.

demokratik rejimlerin ve kurumların yerleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır.³⁵

AB Konseyi'nin Aralık 1990'da Roma'da düzenlediği toplantıda şekillenen TACIS programı, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Moldova, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna ülkelerini içine alan çeşitli projelerle Ortaklık ve İşbirliğini hedef alan (2000–2006 dönemi için 3.138 milyon Euro'luk bir yardımla) büyük bir programa dönüşmüştür. TACIS programı kapsamında eğitim, enerji, ulaştırma, gıda üretimi ve dağıtımını ile sanayi ve ticari işletmelere destek sağlanması öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir.³⁶

TACIS Programlarını ulusal ülke programları, bölgesel programlar ve küçük projeler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Ülkenin öncelikli alanlarına yönelik uygulamaları hedefleyen ulusal ülke programlarında desteklenecek projeleri belirleyen faaliyet programları yer almaktadır. Bölgesel programlarla ülkeler arasındaki bağlantıları güçlendirme, işbirliğini geliştirme ve ulaşım ağlarının iyileştirilmesine yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Küçük proje programlarıyla da eğitim, ticaret ve AB yatırımının teşviki gibi spesifik alanlara yönelik projeler gerçekleştirilmektedir.³⁷ Ayrıca TACIS programıyla bağlantılı olarak 1992 yılında Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile bağımsızlıklarını yeni kazanan eski Sovyet ülkelerinin liberal demokrasilerinin gelişimlerini desteklemek amacıyla PHARE/TACIS Demokrasi Programı (PTDP) başlatılmıştır.³⁸

Kısacası AB, TACIS programı ile Kafkasya'da Batı yanlısı rejimler oluşturabilmek ve ülkenin modernleşmesine katkıda bulunarak kendi güvenliğini de garanti altına almaya çalışmaktadır.

AB'nin bölgeye yönelik, özellikle bölgenin yeraltı kaynaklarının Avrupa'ya güvenli bir şekilde transfer edilmesini sağlayacak olan Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli (INOGATE) projesi de AB'nin bölge ile ne kadar yakından ilgilendiğinin bir göstergesidir.

---

³⁵ TACIS programı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Elif Hatun Kılıçbeyli, "Rusya - AB Diyalogunda Yeni..." http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_02.htm (07.11.2005).

³⁶ Usul, **a.g.e.**, s. 196.

³⁷ "TACIS Programı çerçevesinde finanse edilen projelerden bazıları şunlardır: Urallarda özelleştirme ve ekonominin yeniden yapılanmasının sosyal etkileri; Batı Sibirya'da özelleştirme ve ekonomik yeniden yapılanmanın sosyal etkileri; Karelia Cumhuriyeti'nde sağlık sektörü reformunun uygulanması; Rusya'da 14 şehirde şehir içi ulaşım sisteminin kurulmasına destek; kadınların iş piyasası koşullarına uyumunu kolaylaştırmaya destek; Baykal Gölü bölgesinin kamu idaresini güçlendirmeye destek.

"AB Programları Kapsamında Türk Firmalarına Yeni İhale İmkanları", <http://www.ticaret.iso.org.tr/dokumanlar/abm/ihale/yurdisi/abihale.htm> (10.11.2005).

³⁸ "TACIS Demokrasi programının amaçları: Demokrasi hukuk devleti insan hakları, azınlıkların korunması ve sivil toplumun bu ülkelerde gelişmesi, kamusal ve demokratik hayat için gerekli alt yapının sivil toplum örgütlerinin en geniş katılımıyla oluşturulması ve toplumsal eğitiminin bağımsız medyanın ve sivil toplumun güçlendirilmesi suretiyle sorumlu yurttaşlar yetiştirilmesinin desteklenmesi olarak belirtilmiştir." Usul, **a.g.e.**, s. 198.

Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli (INOGATE)

Genişleme süreci devam eden AB'nin her yeni üye ile enerji rezervlerine olan ihtiyacının giderek artması, TACIS programı çerçevesinde Avrupa'ya *Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli* (INOGATE/ Interstate Oil and Gas Transport to Europe) projesinin hayata geçirilmesini gündeme getirmiştir.³⁹ Petrol ve doğal gaz taşıma sistemlerinin modernizasyonunu sağlamaya yönelik teknik yardım programını içeren INOGATE ile AB, Kafkasya ile olan iletişimini canlı tutmayı, özellikle bölgenin enerji kaynaklarının kullanılması ve dağıtılmasında söz sahibi olmayı amaçlamıştır.

INOGATE projesinin hayata geçirilmesinde önemli etkisi olan AB enerji politikalarının temelini oluşturan enerji arzının güvenliğinin sağlanması ilkesi çerçevesinde; bölgesel petrol ve doğal gaz ürünlerinin daha iyi hale getirilmesi, rasyonelleştirilmesi, Hazar ve Orta Asya bölgelerinden Avrupa'ya hidrokarbon taşınması için sunulan alternatiflerin değerlendirilmesi ve kendi çıkarlarına uygun seçeneklerin desteklenmesi hedeflenmektedir.⁴⁰

AB'nin başlangıçta petrol ve doğal gaz taşımacılığında boru hatlarının iyileştirilmesi ve modernizasyonunun yapılması için teknik yardım amacıyla başlattığı INOGATE projesi gün geçtikçe yasal ve kurumsal bir çerçeveye otutulmuştur. Orta Asya ve Kafkaslarda petrol rezervlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda taraf ülkelerin katılımıyla Temmuz 1999'da Kiev'de petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya nakli için gereken yasal ve kurumsal sorunları çözmek için bir "Şemsiye Antlaşması" sı imzalanmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde incelenen mevcut boru hatlarının iyileştirilmesi için büyük bir revizyona ihtiyaç olduğu belirlenmiş, Hazar Havzası'nın tahmini rezervleri içinde yeni boru hatlarının inşasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

AB, INOGATE projesi ile hem AB'nin enerji arzının güvenliğini sağlamış hem de sosyo-ekonomik açıdan nüfuzunu hissettirebileceği bir coğrafyada söz sahibi olabilecektir.

AB'nin Kafkasya ile ticari ilişkilerini geliştirmesine yönelik uygulamaya çalıştığı bir başka proje de kısa adı TRACECA olan *Avrupa, Kafkasya, Asya Taşıma Koridoru* projesidir.

Avrupa, Kafkasya, Asya Taşıma Koridoru (TRACECA)

AB'nin ekonomik siyasi desteği ile Mayıs 1993'te Brüksel'de şekillenen program 1998 yılında TACIS programı kapsamında Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın katılımı ile yürürlüğe girmiştir. TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia/Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru) projesi ile bölgede ticaretin artırılması, Orta Asya-Transkafkasya-Avrupa Ulaştırma Koridorunun

---

³⁹ <http://www.inogate.org>

⁴⁰ "AB Enerji Politikası", s. 13.

geliştirilmesi amaçlanmıştır.⁴¹ Eski Sovyet cumhuriyetlerinin Batı ile olan ilişkilerinin daha da yoğunlaşmasının hedeflendiği bu proje, Orta Asya ve Kafkasya'nın uluslararası pazarlarla tanışması için önemli bir basamak oluşturmuş ve bölge devletlerinin siyasi ve ekonomik gelişimlerine destek olmuştur.

Orta Asya ve Kafkasya'da ticareti geliştirme ile kara, demir ve deniz yolları konusunda çalışmaları yürüten TRACECA 1997'de Tiflis'te AB'nin düzenlediği bir toplantıda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİB) ile bir araya gelerek Karadeniz Bölgesi ve TRACECA güzergâhı arasında bağlantının kurulabileceği konusunda fikir birliği sağlanmıştır.⁴² Böylece Karadeniz Bölgesinin de bu ulaştırma koridoru içerisinde yer almasıyla tarihi *İpek Yolu*'nun yeniden canlandırılmaya çalışıldığı ve ticaretin yanında kültürel zenginliğin de bu koridoru anlamlı kılacağını söylememiz mümkündür.

Daha Geniş Avrupa-Yeni Komşuluk

AB beşinci genişleme süreci sonrasında birliğe yeni katılan ülkelerle ilişkilerini daha da güçlendirmek ve bu ülkelerle sınırdış olan ülkeleri de daha yakından tanıyabilmek amacıyla "Daha Geniş Avrupa-Yeni Komşuluk" (Wider Europe-New Neighbourhood) adı altında yeni bir politika geliştirmiştir. Bu politika kapsamında Rusya, Ukrayna, Moldavya, Beyaz Rusya, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin Otoritesi, Suriye ve Tunus'u yakın markaja alırken Haziran 2004'de Avrupa Konseyi Zirvesi sonrasında Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı da bu politikaya dahil etmiştir.⁴³ Bu politika AB ile komşu ülkeler arasında çıkabilecek sorunların ortadan kaldırılması ve siyasi, güvenlik, ekonomik ve kültürel işbirliğinin sağlanması üzerine odaklanmıştır. AB bu politikasını gerçekleştirebilmek için çeşitli *eylem planları* hazırlanmıştır. Bu eylem planlarında, eğitim, araştırma, çevre ve görsel-işitsel gibi konuları içeren AB programlarına katılım imkânlarının sağlanması amaçlanmıştır. Sınır yönetimi, göç, insan kaçakçılığı, organize suçlar, kara para aklama, finansal ve ekonomik suçlarda işbirliğinin önlenmesine yönelik çalışmaların yanında, enerji, taşımacılık ve bilgi teknolojileri alanlarında AB ile bağların güçlendirilmesi, terörle mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi konularda işbirliği ve diyalogun artırılması hedeflenmiştir.⁴⁴

Kafkasya Cumhuriyetleri ile imzalanan Eylem Planları incelendiğinde, planların prosedür olarak benzer hükümler çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Ancak uygulamalarda farklı yaklaşımlar dikkat çekmektedir.

---

⁴¹ Zeyno Baran, "The Caucasus: Ten Years after Independence", http://muse.jhu.edu/journals/washington_quarterly/v025/25.1baran.html (02.05.2003).

⁴² Usul, **a.g.e.**, s. 206.

⁴³ "Avrupa Komşuluk Politikası Hakkında Not", <http://www.dtm.gov.tr/ab/CesitliCalismalar/AB%20Pol.htm>. (11.10.2005).

⁴⁴ "Avrupa Komşuluk Politikası...", **a.g.e.**

Örneğin AB, bölgede yaşanan etnik temelli çatışmalarda; Gürcistan'ın (Abhazy ve Güney Osetya) egemenliği ve toprak bütünlüğü çerçevesinde sorunun çözömlenmesi gerektiğini vurgularken, Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorununun çözömlünde ise somut bir adım atmamaktadır. AB, soruna yönelik Ermenistan Eylem Planında, self-determinasyon ilkesi kapsamında uluslararası ilke ve kurallara dayanan barış çalışmalarını desteklediği ifadesine yer verirken, Azerbaycan Eylem Planında, Azerbaycan'ın sorunun çözömlünde toprak bütünlüğüne yer verme isteğini olumsuz karşılamıştır. AB'nin bu yaklaşımının eleştirilmesi üzerine, Azerbaycan Eylem Planında, ilişkilerin seyri açısından genel olarak toprak bütünlüğü esasına değinilmiştir. Ancak taraflardan birinin uluslararası ilke ve kuralları bozması halinde Eylem Planının askıya alınacağına ilişkin (Ermenistan ve Gürcistan Eylem Planlarında olmayan) bir hüküm eklenmiştir.⁴⁵

Eylem Planlarının başarıları ölkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarına göre değişiklik göstermektedir. Eylem Planları, Demokratikleşme ve liberalleşmeye yönelik önemli adımlar atan Saakaşvili yönetimini, Gürcistan'ı NATO ve AB üyeliği yönünde ısrarlı adımlarla Batı'ya yaklaştırırken, Ermenistan ve Azerbaycan'ı Rusya odaklı politikalarından uzaklaştıramamıştır.⁴⁶

AB, *Daha Geniş Avrupa-Yeni Komşuluk* projesi ile Avrupa'nın, Dünya'nın diğer kesimlerindeki güvensizlikten olumsuz olarak etkileneceğini öne sürmekte ve terörizm, organize suçlar, bölgesel çatışmalar ve kitle imha silahlarının yayılması gibi konularda küresel güvenlik sorumluluğunu taşıyan bir aktör olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır.⁴⁷

AB'NİN KAFKASYA POLİTİKALARINDA ABD, RF ve TÜRKİYE DENKLEMİ

AB'nin Kafkasya'ya yönelik projelerinin şekillenmesinde bölgenin yeraltı kaynaklarının, bölge ile olan ticaretin ve giderek sınırları genişleyen Avrupa'nın güvenliğinin etkili olduğu görölmüştür. AB, bu projelerini uygulamaya geçirirken hem küresel bir güç olarak ABD'nin hem de SSCB'nin halefi olarak bölgedeki nüfuzunu korumaya çalışan RF ve tarihsel ve kültürel bağlarını canlı tutmaya çalışan Türkiye'nin bölge üzerindeki etkilerini göz ardı etmemektedir.

AB gibi ABD de bölgenin tabii kaynaklarının işletilmesinde söz sahibi olmak, bölgede Batı güvenlik ve ekonomik sistemini kurmak, demokrasi ve insan haklarının gelişimini sağlamak amacıyla bölgeye yönelmiştir. ABD, 1993–1995 yılları arasında Moskova merkezli bir dış politika yürüterek RF ile ilişkilerini dengelemeye özen göstermiş,⁴⁸ 1996 yılı ve sonrasında ise bağımsız

⁴⁵ Kamil Ağacan, "AB'nin Güney Kafkasya Politikası", *Stratejik Analiz*, S. 51, Ocak 2007, ss. 48-49.

⁴⁶ a.g.e., s. 49.

⁴⁷ İlter Türkmen, "Avrupa Komşuluk Politikası", <http://www.obiv.org.tr/ilter36.htm>. (15.10.2004).

⁴⁸ İdris Bal, " Türk Cumhuriyetlerinde Miletleşme Süreci ve İç ve Dış Politikaya Etkisi", *Avrasya Etüdüleri*, Özel Sayı, S.20, Yaz, 2001, s. 33.

cumhuriyetler ile yakın ilişkiler içerisine girerek Batı ile bütünleşme isteklerine sıcak bakmıştır.⁴⁹ Özellikle doğu-batı enerji taşımacılığı projelerinin geliştirilmesine destek vermiş, Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Bu doğrultuda AB politikaları ile paralellik arz eden ABD politikaları bölgede etkisini göstermektedir.

Bölgede askeri ve ekonomik nüfuzunu -SSCB döneminde olduğu gibi- hissettirmek isteyen RF ise, "Yakın Çevre"⁵⁰ adını verdiği doktrinle ve devamında 10 Ocak 2000 tarihinde kabul ettiği "Ulusal Güvenlik Doktrini" ile bölgeye yönelik politikalarının sınırını çizmiştir.⁵¹ RF, bu doktrinleri uygulamaya koyarken de Batı ile ilişkilerini korumak ve geliştirmek istediğini de vurgulamayı ihmal etmemiştir. RF, bu isteğini AB ile 1992'de görüşmelerin başladığı, 1994'te imzalanan ve 2007 yılını da kapsayacak olan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması ile somutlaştırmıştır. AB, sadece bu antlaşma ile kalmamış Kafkasya'da uygulamaya geçirdiği projelerde RF'ye de yer vermiştir.⁵²

Türkiye ise bölgede özellikle ABD'nin yardımıyla, Batı yanlısı bir politika izlemiş ve bölge ülkelerinin NATO ile ilişkilerini derinleştirmeleri için destek olmuştur. Türkiye, bölgede "Güney Kafkasya İstikrar Paktı"nı oluşturmak için bir girişim başlatmıştır. Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye, İran, ABD, AB ve AGİT'i kapsayan bu pakt ile bölgede istikrarın sağlanması için bir adım atmıştır. Ayrıca Avrupa'nın enerji arzını güvenli bir şekilde sağlayacağı düşünülen Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin uygulanabilirliği için bölge devletleri ve uluslararası aktörlerle işbirliğini öneren konferansların toplanmasına önderlik etmiştir. İran ve RF gibi, Türkmenistan da sahip olduğu geniş doğal gaz rezervlerinin ülke için yeterli olmasından dolayı, Hazar'ın petrol rezervlerinin biran önce gelişmesi için pek kaygılanmamaktadır. Türkmenistan'ın esas amacı ise, RF toprakları içerisinden geçmeyen doğal gaz ihracatının bağımsız bir alt yapısını geliştirebilmektir. Hazar'ın petrolünün ve doğal gazının ihracı ve geliştirilmesi ile diğer ülkelere daha çok ilgili olan iki ülke ise, Azerbaycan ve Kazakistan'dır. Bilinen petrol kaynaklarının çoğu bu alanlarda yoğunlaştığı için, her bir ülkenin bu petrolü kullanma ve ihraç etmeye yönelik bir fon akışına ihtiyacı vardır. Bu ülkeler petrol ihraç ederek

⁴⁹ Kamil Ağacan, "Rus Liberal İmparatorluk Stratejisi, Güney Kafkasya ve ABD", 2023, Avrasya Ekseninde Çözümü Bekleyen Stratejik Düşüm Kafkasya, Atılım Yayıncılık, S.31, 15 Kasım 2003, s. 29.

⁵⁰ Yakın Çevre terimi, SSCB'nin dağılmasının ardından RF'nin dış politika değerlendirmelerinde eski birlik cumhuriyetlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıntılı olarak bkz., İdil Tuncer, "Rusya Federasyonunun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye", Gencer Özkan, Şule Kut (der), *En Uzun On Yıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündemindeki Doksanlı Yıllar*, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 438.

⁵¹ Hasan Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu", *Stratejik Analiz*, C.1, S.3, Temmuz 2000, s.42. Ulusal Güvenlik Doktrini için daha ayrıntılı bilgi için bkz., Osman M. Öztürk, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, (Ankara, ASAM, 2001), s.20.

⁵² TACIS programı kapsamında EBRD'den alınan yardımlar RF'ye ayrı bir önem verildiğini göstermektedir. Elif Hatun Kılıçbeyli, "Rusya-AB Diyalogunda Yeni Açılımlar", *Stradigma.com* (aylık strateji ve analiz e-dergisi), S.7, 2003, ss. 5-8.

ekonomi ve politikalarını RF'den bağımsız bir şekilde geliştirmek istemektedirler.⁵³

Hazar'ın geleceğini bölge ülkelerinin öncelikli olarak kullandıkları kaynakları karadan taşınmasıyla ilgili endişeleri ve bu endişeler doğrultusunda komşu ülkelerle iyi niyet ve güvene bağlı bir işbirliğinin oluşturulması şekillendirmektedir. Ülkelerin her birinin petrol ve doğal gazın uluslararası pazarlara nasıl taşınacağına ilişkin- ihtiyaçlarını karşılayacak en iyi hattın kendilerinin öne sürdüğu hat olduğunu iddia eden- önerileri bulunmaktadır.⁵⁴

Hazar'da kullanılan boru hatları (Bakü-Grozni-Novorossiysk, Bakü-Mohaçkale-Novorossiysk, Tengiz-Novorossiysk (CPC), Atyrau-Samara, Bakü-Supsa, Neka-Tahran-Mohaçkale-Novorossiysk) bölgenin petrol ihraç potansiyeli dikkate alındığında (2010'da 140, 2015'te 215 milyon ton olarak tahmin edilmekte) yetersiz kalmakta ve yeni projelerin (Bakü-Tiflis-Ceyhan, Aktau-Bakü, Aktubinsk-Çin, Kazakistan-Türkmenistan-İran, Türkmenistan-Afganistan-Pakistan ve Bakü-İran) gündeme gelmesine neden olmaktadır.⁵⁵

Hazar'ın petrolünün taşınmasıyla ilgili jeopolitik hesaplar içerisinde olan RF, Hazar üzerindeki politik nüfuzunu yenileme eğilimi içinde olup Hazar petrolünün taşınmasında Novorossiysk rotasının kabul edilmesinde ısrarcı davranmaktadır. Bu rota ile Moskova bölgenin kaynakları üzerinde stratejik kontrolü sağlayacaktır. RF'nin kuzey rotasına karşılık ABD, Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan, Ceyhan'ın bir bölümünden Akdeniz'e ve Gürcistan içlerine kadar uzanan, batı rotasını tercih etmektedirler. Bu desteği 11 Eylül saldırıları sonrasında daha da somutlaştıran ABD'nin, BTC boru hattı projesine 2.5 milyon dolarlık maddi bir destek vermiştir. ABD'nin etkisiyle, RF'nin de BTC boru hattı projesine ılımlı yaklaştığı ve Rus şirketlerinin konsorsiyuma girdiği bilinmektedir. Türkiye ile RF arasında Askeri Alanda İşbirliği ve Çerçeve Antlaşmasının imzalanmasıyla bu projenin güvenlik kapsamı da garanti altına alınmıştır. Trabzon'da, Azerbaycan ve Gürcistan'ın katılımıyla yapılan zirvede boru hattı projesi ekonomik, siyasi ve güvenlik açısından yeniden gözden geçirilmiştir. Ayrıca, ABD-RF görüşmeleri ile RF ve NATO arasında imzalanan Roma deklarasyonu çerçevesinde bu projenin gerçekteşme ihtimali de kuvvetlenmiştir.⁵⁶

ABD'nin desteklediği batı rotası, Avrasya ve Ortadoğu'nun stratejik desteğini de kesinkes içine almaktadır. RF'nin etkilerine karşı, Orta Asya ve Kafkasya'nın bağımsız devletlerinin bağımsızlıklarını desteklemek de bu stratejiler içerisinde girmektedir. ABD'nin batı rotasını desteklemesindeki bir diğer stratejik amacı da, Hazar petrol ve doğal gaz ürünlerinin, özellikle İran'ı kapsayan taşıma rotalarından geçmesini ya da İran'ı geçerek Hint Okyanusu

⁵³ Aydın, "Geopolitics of Central Asia and The Caucasus;...", s. 193

⁵⁴ a.g.e., s. 199.

⁵⁵ Necdet Özalp, "Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu", Panorama Dergisi, Sayı 1, Şubat 2004, s. 4.

⁵⁶ Armağan Kuloğlu, "Enerji Politikasının Güvenlik Boyutu", *Stratejik Analiz*, C. 3, S. 27, Temmuz 2002, ss. 113-118.

ve İran Körfezi'nden Hazar'a doğru gitmesini engellemektir. Bu amaçlar doğrultusunda ABD, İran ve Irak'a karşı bir çevreleme politikası uygulamaktadır.⁵⁷

BTC boru hattı projesinin inşa edilmesi⁵⁸ ve işleme konulması ile eski Sovyet ülkelerinin RF'ye hatta Orta Asya ülkelerine olan ekonomik bağımlılıkları sona erecektir. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan dünya pazarlarına petrol ve doğal gaz ihraç eden RF'ye karşı yeni rakip olarak ortaya çıkacaklar ve RF'den bağımsız politikalar geliştireceklerdir.⁵⁹ Batılı devletlerin ve gerekli yatırımları sağlayacak petrol ve doğal gaz şirketlerinin rolü⁶⁰, Türkiye'nin de etkisiyle artarken RF'nin etkisi izole edilecektir. Ancak bu girişimler, RF tarafından, bölgenin güvenliğini tahrip eden çatışmalara destek olacak nitelikte, asimetrik bir karşılıkta bulabilecektir.⁶¹ Dolayısıyla, burada önemli olan, sadece petrol ve doğal gaz taşımacılığında elde edilen gelirler değildir, boru hattı ağının geçtiği bölgelerin güvenliğinin sağlanması da önemli bir amaç teşkil etmektedir. Boru hattı projelerinin çoğunluğunun etnik çatışmaların devam ettiği Dağıstan, Çeçenistan ile Dağlık Karabağ bölgelerinden geçmesi enerji güvenliğine yönelik kaygıları arttırmış ve bazı boru hatlarının işlevine şimdiden kilit vurulmuştur.⁶²

Hazar'ın kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında Batı'nın Rusya'nın alternatif hatları ve BTC projesine yöneltilen eleştirilere⁶³ rağmen desteklediği proje, üç yıl sonra 25 Mayıs 2005'te Bakü/Sengeçal terminaline ilk petrolün verilmesiyle hizmete girmiştir. Test aşaması devam eden 1.770 km uzunluğundaki boru hattı Azerbaycan'ın desteği ile günde 1 milyon varil Azeri petrolünü taşıyabilecek duruma gelecektir. Gürcistan da bu proje ile ülke ekonomisine olumlu katkıda bulunmaktadır. Kazakistan'ın da bu projeye dahil olması beklenmektedir. BTC'nin ekonomik getirisinin yanında bu hattın

⁵⁷ Gareth M. Winrow, "Orta Asya ve Transkafkasya Politikası", Der., Alan Makovsky-Sabri Sayarı, Çev., Hür Güldü, Türkiye'nin Yeni Dünyası (Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri) Alfa Yayınları, İstanbul, Şubat 2002, s. 166.

⁵⁸ 18 Eylül 2002'de Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının temeli atılmıştır. Ancak RF Dışişleri Bakanı İvanov inşaata başlamanın bitirmek anlamına gelmediğini hem ekonomik açıdan dezavantajlı hem de Rus milli çıkarlarına aykırı bu hattın bitip işlerlik kazanmasının zor olduğunu vurgulamıştır. Mahmut Niyazi Sezgin, "Temel Atıldı, Fırtına Dinmedi: Bakü-Ceyhan'da Son Durum", *Stratejik Analiz*, C. 3, S. 31, Kasım 2002, ss. 14-16.

⁵⁹ Winrow, " Orta Asya ve Transkafkasya ...", s. 168.

⁶⁰ Bu projenin ortakları: Socar, BP (operatör), Statoil, Unacol, TPAO, ENİ, Total, Itochu, Delta, Hess, Impex ve Lukoil'dir.

⁶¹ Aydın, **a.g.e.**, s. 202.

⁶² Ender Şenkaya, "Hazar:Paylaşılmayan Sular Isınıyor", <http://www.suvakfi.org.tr/sudosyalari/uluslararası/suproblemleri.htm> (22.01.2004)

⁶³ Boru hattının çevre dokusuna zarar vereceği; canlı türleri için tehdit oluşturduğu, hattın depreme dayanıklılığı konusunda yeterli teknik çalışma yapılmadığı, olası bir patlama veya sızıntının bölgedeki su kaynakları için tehdit oluşturacağı, hatta hattın geçtiği bölgede silahlı çatışmaların hala zaman zaman alevlendiğine dikkat çekilerek projenin uzun vadedeki istikrarı sorgulanmaktadır.

"Bakü-Ceyhan Petrolle Buluştu", http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/05/050525_btc_pipeline_oil.shtml (17.03.2006).

ölkemizden geçmesi tarihsel ve kültürel bağlarımızın daha da yoğunluk kazanmasına ve Türkiye'nin bu hat ile bölgede aktif rol oynamasına neden olacaktır. BTC, Batılı ölkelerin dünya petrol kaynaklarının % 65'ini, gaz kaynaklarının % 35'ini barındıran Ortadoğu'ya bağımlılıklarına bir alternatif olarak da değerlendirilmektedir.⁶⁴

Türkiye'nin bölgeye yönelik girişimlerinde hem bölgenin doğal kaynaklarının uluslararası pazarlara güvenli bir şekilde taşınmasında transit öлке olarak yer alması hem de müzakere süreci devam eden AB üyeliği serüveninde stratejik bir konuma sahip olduğunu vurgulama isteği itici bir rol oynamıştır.

SONUÇ

Avrupa'da kalıcı bir barış ve ortak bir gelecek için bütünleşme fikri, Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında dillendirilmiş, Ortaçağ karanlığında Rönesans'la şekillendirilmiş ve Avrupa'da savaşlara son verme amacıyla somut bir birlik olarak yerini almıştır. Ekonomik hedeflerle yola çıkan ve bugün AB olarak adlandırılan birlik, genişleyen sınırları ile çok uluslu bölgesel bütünleşme biçimini oluşturmuştur. AB, mavi üzerine sarı 12 yıldızın yer aldığı bir bayrağa, Ludwig van Beethoven'un 9. senfonisi *Neşeye Çağırı* eseriyle bir marşı ve tartışmaları devam eden taslak bir anayasaya sahiptir. Dolayısıyla AB giderek siyasal birlik hedefine doğru ilerlemektedir.

Siyasallaşma sürecinde ortak dış politika ve güvenlik konularına ağırlıklı yer veren AB, uluslararası sistemin başat güçlerinden biri olarak küresel sorunlarda politikalarıyla ağırlığını hissettirmek istemektedir. AB, genişleyen sınırlarının güvenliğini sağlamak ve hem üye ölkelerinin hem de gelecekte üyeliğe kabul edilecek ölkelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kıta dışındaki coğrafyalara yönelmiştir.

Uluslararası sistemde yer alan diğer aktörler gibi AB'de Soğuk Savaş sonrasında çözülen SSCB'nin kalıntılarında yeni arayışlar içerisine girmiştir. Özellikle Kafkasya'nın bilinmeyen petrol ve doğalgaz rezervleri bu arayışları daha cazip hale getirmiştir.

AB'nin Kafkasya'ya yönelik bir politikasının olmayışının genel yankı bulmasına karşılık bölgeye yönelik mali ve teknik yardımların neleri hedeflediği somut projelerle incelenmiştir. İncelemeler sonucunda, eski Sovyet cumhuriyetlerinden gelebilecek tehlikeleri en aza indirme, bölgede demokratik kurumların oluşturulmasını ve sürekliliğini sağlama, bölgenin yeraltı kaynaklarının güvenli bir şekilde uluslararası pazarlara açılması gibi hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli girişimlerin başlatıldığı görölmüştür. Bu girişimlerde AB, bölgeyi pek çok projeye dahil ederken hem bölgesel

---

⁶⁴ Necdet Pamir, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattı'nda Son Durum", Panorama Dergisi, Sayı 03, Nisan 2004, s. 8.

devletlerin hem de uluslararası aktörlerin çıkarlarının uyumunu da göz önünde bulundurmıştır.

Sonuç olarak AB'yi, güvenlik endişeleri, genişleyen sınırlarını koruma ihtiyacı ve tükenmeye yüz tutan enerji arzının karşılanması yeni coğrafyalara yönlendirmiştir. AB, Kafkasya'da izlediği politikalarda uluslararası sistemin diğer aktörlerini ve bu aktörlerin ulusal çıkarlarını da dikkate alarak dengeli ve ılımlı bir politika izlemektedir. AB, siyasal birlik hedefine yaklaşırken Kafdağı'nın ardında saklı kalan ülkelerle de güçlü bağlantılar kurarak, uluslararası sistemde küresel bir aktör olarak sürekliliğini koruyacaktır.

Abstract

It has been seen that the European Union, based on the last wave of enlargement, reviews its targets and becomes a global actor in the international system toward a new political formation. EU introduced several policies to secure its expanding borders and correspond expectations about Union's future. Within these policies, Caucasus acquiring a new shape also has a place. It is aimed both to warrant stabilization and enhance international relations by noticing a potential role especially on the energy supply.

In this article, EU policies toward the Caucasus are explained and both the region states and region powers' attitudes towards EU are analyzed.

Key Words: EU, Caucasus, Wider Europe-New Neighbourhood, Oil, Natural Gas.

Kaynakça

- "Avrupa Komşuluk Politikası Hakkında Not", <http://www.dtm.gov.tr/ab/CesitliCalismalar/AB%20Pol.htm>. (11.10.2005).
- "Bakü-Ceyhan Petrolle Buluştu" http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story-/2005/05/050525_btc_pipeline_oil.shtml (17.03.2006).
- "AB Enerji Politikası", AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2000.
- "AB Programları Kapsamında Türk Firmalarına Yeni İhale İmkânları", <http://www.ticaret.iso.org.tr/dokumanlar/abm/ihale/yurdisi/abihale.htm> (10.11.2005).
- "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası", <http://www.ikv.org.tr/pdfs/5b42999e.pdf> (06.10.2005).
- "AB Hırvatistan İle Müzakereleri Erteledi", <http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?-ID=1337> (16.11.2006).
- Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, N0:2511, Ankara 2000.
- Ağacan, Kamil, "AB'nin Güney Kafkasya Politikası", *Stratejik Analiz*, S. 51, Ocak 2007.

- Ağacan, Kamil, "Rus Liberal İmparatorluk Stratejisi, Güney Kafkasya ve ABD", 2023, Avrasya Ekseninde Çözölmeyi Bekleyen Stratejik Düğüm Kafkasya, Atılım Yayıncılık, S.31, 15 Kasım 2003.
- Aydın, Mustafa "Geopolitics of Central Asia and The Caucasus; Continuity and Change Since The End of The Cold War", *The Turkish Yearbook of International Relations, Research Center for International Political and Economic Relations*, Ankara University Faculty of Political Science, Ankara, 2002.
- Bal, İdris, " Türk Cumhuriyetlerinde Miletleşme Süreci ve İç ve Dış Politikaya Etkisi", *Avrasya Etüdüleri*, Özel Sayı, S.20, Yaz, 2001.
- Baran, Zeyno, "The Caucasus: Ten Years after Independence", http://muse.jhu.edu/journals/washington_quarterly/vo25/25.1baran.html (02.05.2003).
- Bilici, Nurettin, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005.
- Bozkurt, Enver, Arif Köktaş, Mehmet Özcan, *Avrupa Birliği Hukuku*, Asil Yayınevi, Ankara, 2008.
- Çalış, Şaban, *Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri*, Nobel Basımevi, Ankara, 2006.
- Dedeoğlu, Beril, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler", *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Der. Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003.
- Kaleağası, Bahadır "AB'nin Sesi Açılıyor", <http://www.abhaber.com/bahadirkale-/bahadirkale0083.asp>, (16.11.2006).
- Kanbolat, Hasan, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu", *Stratejik Analiz*, C.1, S.3, Temmuz 2000.
- Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Kavalalı, Murat, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci", *Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı*, Ankara, 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf> (21.09.2006).
- Kılıçbeyli, Elif Hatun, "Rusya-AB Diyalogunda Yeni Açılımlar", *Stradigma.com* (aylık strateji ve analiz e-dergisi), S.7, 2003.
- Kramer, Heinz ve Friedeman Müler, "Relations with Turkey and the Caspian Basin Countries", Robert D. Blackwill ve Michael Stürmer (der.), *Allies Divided. Transatlantic Policies for the Greater Middle East*, Cambridge, MIT Press, 1997.
- Kuloğlu, Armağan, "Enerji Politikasının Güvenlik Boyutu", *Stratejik Analiz*, C. 3, S. 27, Temmuz.
- Özalp, Necdet, "Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu", *Panorama Dergisi*, Sayı 1, Şubat 2004.
- Öztürk, Osman M., *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM, Ankara, 2001.
- Pamir, Necdet, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattı'nda Son Durum", *Panorama Dergisi*, Sayı 03, Nisan 2004.
- Sander, Oral, "Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri", *Türk Dış Politikası'nın Analizi*, der. Faruk Sönmezoglu, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- Sezgin, Mahmut Niyazi, "Temel Atıldı, Fırtına Dinmedi: Bakü-Ceyhan'da Son Durum", *Stratejik Analiz*, C. 3, S. 31, Kasım 2002.
- Şenkaya, Ender, "Hazar:Paylaşılamayan Sular Isınıyor", <http://www.suvakfi.org.tr-/sudoyalari/uluslararasisu/suproblemleri.htm> (22.01.2004)

- Tezcan, Ercüment, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Mekanizması: Üye Devletlerin Rolü Üzerine Değerlendirmeler", *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Der. Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003.
- The Treaty of Rome, 25 March 1957, <http://www.bmdf.co.uk/rometreaty.pdf> (21.09.2006).
- Tuncer, İdil, " Rusya Federasyonunun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye", Gencer Özkan, Şule Kut (der), *En Uzun On Yıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündemindeki Doksanlı Yıllar*, Buke Yayınları, İstanbul, 2000.
- Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, *Devlet Planlama Teşkilatı*, N0:2511, Ankara 2000.
- Türkmen, İlter, "Avrupa Komşuluk Politikası", <http://www.obiv.org.tr/ilter36.htm>. (15.10.2004).
- Uşul, Ali Resul, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden", *Küresel Politikada Orta Asya*, der. Mustafa Aydın, Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s. 195.
- Ülger, İrfan Kaya, *Avrupa Birliği El Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Winrow, Gareth M., "Orta Asya ve Transkafkasya Politikası", Der., Alan Makovsky-Sabri Sayarı, Çev., Hür Güldü, *Türkiye'nin Yeni Dünyası (Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri)* Alfa Yayınları, İstanbul, Şubat 2002.
- <http://www.abgs.gov.tr>
<http://www.inogate.org>